

GGD
Amsterdam

Jeugd en genotmiddelen 2016

Onderzoek naar alcohol- en druggebruik in klas 5 en 6 van havo & vwo in Amsterdam

Samenvatting

- Van de 16- t/m 18-jarige leerlingen uit klas 5 en 6 van de havo en het vwo in Amsterdam heeft 60% in de afgelopen maand alcohol gedronken. Dat ging vaak om aanzienlijke hoeveelheden; 45% van de leerlingen dronk in de afgelopen maand vijf of meer glazen alcohol op één gelegenheid (binge drinken).
- Ook andere middelen worden regelmatig gebruikt. Zo gebruikte een kwart van de leerlingen in de afgelopen maand cannabis, de helft van de leerlingen heeft dit middel ooit gebruikt.
- Vier procent van de leerlingen heeft in de afgelopen maand XTC gebruikt. Vijftien procent heeft ooit XTC gebruikt. Leerlingen die ooit XTC hebben gebruikt, hebben vrijwel allemaal ervaring met het gebruik van alcohol en cannabis.
- Het middelengebruik verschilt nauwelijks tussen jongens en meisjes of naar leeftijd. Wel gebruiken leerlingen van Nederlandse en overig westerse herkomst aanzienlijk vaker alcohol en/of drugs dan leerlingen van niet-westerse herkomst.
- Het gebruik van cannabis en XTC is in deze leeftijdsgroep in Amsterdam hoger dan landelijk. Het alcoholgebruik verschilt niet significant van het landelijke cijfer.
- De preventie van gebruik van alcohol en drugs onder 16- t/m 18-jarigen vraagt om duidelijke regels op school en bij verkoop, een nieuwe aanpak van voorlichting in de bovenbouw, ondersteuning voor ouders en goede doorverwijzing van riskant gebruikende jongeren.

Waarom dit onderzoek?

Het gebruik van alcohol en drugs is niet zonder risico's, het kan de lichamelijke en psychische gezondheid schaden. Verschillende factoren spelen hierbij een rol, zoals type drug, frequentie en dosering van gebruik, maar ook persoonlijke kenmerken en de setting waarin gebruikt wordt. De gemeente Amsterdam zet zich in om gezondheidsschade en maatschappelijke schade als gevolg van het gebruik van genotmiddelen terug te dringen. Het beleid is gericht op het voorkómen van gebruik, vooral van risicovol en overmatig gebruik, met name onder jongeren (1).

De laatste jaren krijgen we signalen van een stijging van het XTC-gebruik onder jongeren in Amsterdam. Zo bleek uit de Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2012 dat 28% van de 19- t/m 34-jarigen ooit XTC had gebruikt, 16% had dat in het voorgaande jaar gedaan en 6% in de afgelopen vier weken (2).

In de tweede en vierde klas van het voortgezet onderwijs ligt het gebruik van XTC lager; in schooljaar 2014/2015 had 1% van de 12- t/m 16-jarigen ooit XTC gebruikt. Niet bekend is hoeveel 16- t/m 18-jarigen in Amsterdam XTC gebruiken. In dit onderzoek brengen de GGD Amsterdam en Jellinek Preventie in kaart hoeveel leerlingen van de 5^e en 6^e klas van het voortgezet onderwijs in Amsterdam XTC hebben gebruikt. Ook wordt inzicht verkregen in het gebruik van andere drugs en alcohol. De uitkomsten van dit onderzoek geven richting aan het beleid gericht op het voorkómen van risicovol en overmatig gebruik van alcohol, cannabis en overige drugs in deze leeftijdsgroep.

Alcohol

Hoe hoog is het alcoholgebruik in klas 5 en 6?

Zes op de tien leerlingen uit klas 5 en 6 van het voortgezet onderwijs in Amsterdam hebben in de vier weken voorafgaand aan het onderzoek alcohol gedronken (tabel 1). Bijna de helft van de leerlingen behoort tot de binge-drinkers, dat wil zeggen dat zij in de voorgaande vier weken op één gelegenheid minimaal vijf glazen alcohol hebben gedronken. Een meerderheid (76%) van de leerlingen heeft ooit alcohol gedronken. De gemiddelde startleeftijd was 14,5 jaar. Er is geen verschil in alcoholgebruik tussen jongens en meisjes. Ook de verschillen naar leeftijd zijn klein. Wel is er een variatie tussen schooltypen: het alcoholgebruik in havo-5 is lager dan in vwo-5/6. Verder zijn er aanzienlijke verschillen naar herkomst, waarbij het alcoholgebruik onder leerlingen van Nederland of overig westerse herkomst hoger is dan onder leerlingen van niet-westerse herkomst. Dat geldt voor ooit-gebruik, gebruik in de laatste maand en binge drinken.

Hoeveel leerlingen zijn van plan komend jaar alcohol te gebruiken?

Twee derde van de leerlingen is van plan om in het komende jaar alcohol te drinken. Nog eens 9% van de leerlingen is dit misschien van plan. Leerlingen van een niet-westerse herkomst zijn aanzienlijk minder vaak van plan te gaan drinken dan leerlingen van westerse herkomst. Verder zijn weinig niet-drinkers (3%) van plan het komende jaar alcohol te gaan gebruiken, terwijl de meerderheid van de leerlingen die ooit alcohol hebben gebruikt (87%) wel die intentie heeft.

Tabel 1: Middelengebruik in de 5^e en 6^e klas van havo en vwo in Amsterdam, 2016 (%)

	Alcohol			Cannabis			XTC			
	laatste maand	≥ 5 glazen 1 avond	ooit	van plan	laatste maand	ooit	van plan	laatste maand	ooit	van plan
Geslacht					*	*	*			
jongens	60	48	77	66	33	56	35	3	15	12
meisjes	60	44	75	67	16	47	26	5	15	11
Leeftijd		*	*						*	*
16 jaar	61	41	79	70	25	51	32	4	9	8
17 jaar	58	46	75	65	23	50	29	4	14	13
18 jaar	64	49	78	66	26	56	31	4	22	12
19 jaar of ouder	53	36	63	62	17	43	19	5	16	19
Klas	*	*	*	*		*	*			
havo-5	52	42	69	58	23	45	25	6	15	11
vwo-5	63	46	79	69	26	53	34	3	14	10
vwo-6	65	49	79	73	22	55	30	3	16	15
Herkomst	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Nederlands	80	63	94	86	30	66	39	5	19	16
overig westers	73	53	87	83	34	63	38	5	19	13
niet-westers	21	13	42	27	10	21	11	1	5	4
Totaal	60	45	76	67	24	51	30	4	15	12

* p<0,05 (Chisq-toets)

Cannabis & XTC

Jeugd en genotmiddelen 2016

Onderzoek naar alcohol- en druggebruik in klas 5 en 6 van havo & vwo in Amsterdam

Cannabis

Hoeveel leerlingen gebruiken cannabis?

Een kwart van de leerlingen uit klas 5 en 6 van het voortgezet onderwijs in Amsterdam heeft in de vier weken voorafgaand aan het onderzoek cannabis gebruikt. En de helft van de leerlingen heeft ooit cannabis gebruikt (tabel 1). De gemiddelde startleeftijd was 14,9 jaar. Jongens gebruiken vaker cannabis dan meisjes. Het ooit-gebruik is het laagste in havo-5 en het hoogste in vwo-6. Verder zijn er aanzienlijke verschillen naar herkomst, waarbij het cannabisgebruik onder leerlingen van Nederlandse of overig westerse herkomst hoger is dan onder leerlingen van niet-westerse herkomst. De verschillen in cannabisgebruik naar leeftijd zijn gering.

Hoeveel leerlingen zijn van plan komend jaar cannabis te gebruiken?

Een derde van de leerlingen is van plan om komend jaar cannabis te gebruiken en één op de vijf leerlingen geeft aan dat misschien te gaan doen. Jongens zijn dit vaker van plan dan meisjes. Verder zijn leerlingen van westerse herkomst dit vaker van plan dan leerlingen van niet-westerse herkomst. Ook zijn leerlingen die ervaring hebben met cannabis (55%) aanzienlijk vaker van plan dit middel opnieuw te gebruiken komend jaar dan leerlingen die nooit cannabis hebben gebruikt (3%).

XTC

Hoeveel leerlingen gebruiken XTC?

Vier procent van de leerlingen uit klas 5 en 6 van het voortgezet onderwijs in Amsterdam heeft in de vier weken voorafgaand aan het onderzoek XTC gebruikt. Dit cijfer is mogelijk aan de lage kant, omdat het onderzoek plaatsvond in de winter, terwijl XTC vaak op festivals in de zomermaanden wordt gebruikt. Tabel 1 laat verder zien dat 15% van de leerlingen ooit XTC heeft gebruikt. Zij startten hiermee op een gemiddelde leeftijd van 16,1 jaar. Leerlingen van Nederlandse of overig westerse herkomst hebben vaker XTC gebruikt dan leerlingen van niet-westerse herkomst. Het ooit-gebruik stijgt met de leeftijd van 9% onder de 16-jarigen tot 22% van de 18-jarigen. Er is geen significant verschil tussen schooltypen of tussen jongens en meisjes. Ervaring met gebruik van XTC gaat vrijwel altijd samen met ervaring met het gebruik van andere middelen; 96% van de leerlingen die ooit XTC hebben gebruikt, heeft ook weleens cannabis en alcohol gebruikt.

Hoeveel leerlingen zijn van plan komend jaar XTC te gebruiken?

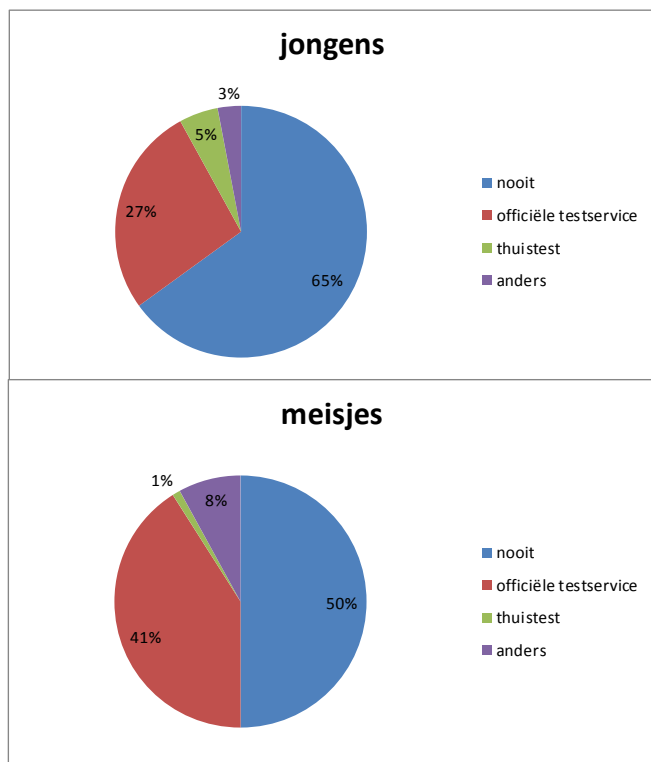
Van de leerlingen is 12% van plan om in het komende jaar XTC te gaan gebruiken en 17% wil dat misschien doen. Leerlingen van niet-westerse herkomst (4%) zijn dit minder vaak van plan dan leerlingen van Nederlandse of westerse herkomst (13-16%). Ook is er een groot verschil in intentie tussen degenen met en zonder ervaring met XTC. Van de nooit-gebruikers is 5% van plan dit middel het komende jaar te gaan gebruiken, terwijl dit geldt voor de helft van de ooit-gebruikers.

Overige drugs

Jeugd en genotmiddelen 2016
Onderzoek naar alcohol- en druggebruik in klas 5 en 6 van havo & vwo in Amsterdam

Hoeveel gebruikers laten de XTC-pillen vooraf testen?

Meer dan de helft van de XTC-gebruikers heeft nooit pillen laten testen, 43% doet dat soms of altijd (figuur 1). Deze testen vinden meestal plaats bij een officiële testservice. Een thuistest is niet populair.

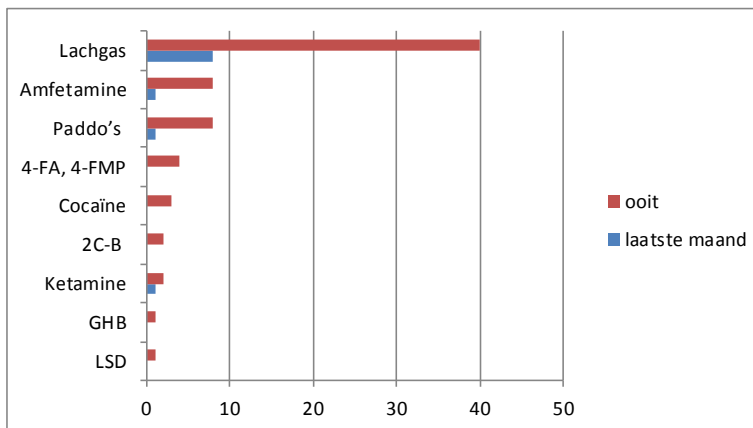

Figuur 1: Testen van XTC-pillen onder gebruikers in de 5^e en 6^e klas van havo en vwo in Amsterdam, 2016 (%)

Overige drugs

Hoe hoog is het gebruik van andere drugs in klas 5 en 6?

Figuur 2 laat zien hoeveel 16- t/m 18-jarige scholieren in de afgelopen maand andere drugs hebben gebruikt: 1% gebruikte amfetamine, 1% paddo's en minder dan 1% 4-FA. Alleen het gebruik van lachgas (8%) is relatief hoog. Ook het ooit-gebruik is het hoogste voor lachgas (40%). Een kleinere groep leerlingen heeft ervaring met het gebruik van amfetamine (8%), paddo's (8%) of 4-FA (4%). Van de leerlingen heeft 1% of minder in de afgelopen maand cocaïne, LSD, GHB, ketamine of 2C-B gebruikt. Het ooit-gebruik van deze middelen varieerde van 1% tot 3%.

Figuur 2: Gebruik van overige drugs in de 5^e en 6^e klas van havo en vwo in Amsterdam, 2016 (%)

Vergelijking met landelijke cijfers

Zijn er verschillen tussen Amsterdam en Nederland?

Het alcoholgebruik onder 16- t/m 18-jarige leerlingen van het voortgezet onderwijs in Amsterdam verschilt niet significant van het landelijk cijfer (tabel 2). Het cannabisgebruik is onder leerlingen in Amsterdam hoger dan landelijk, zowel het gebruik in de maand voorafgaand aan het onderzoek als het ooit-gebruik. Ook het gebruik van XTC in de maand voorafgaand aan het onderzoek is in Amsterdam hoger (4%) dan landelijk (2%), net als het ooit-gebruik van XTC (3%).

Tabel 2: Het gebruik van alcohol, cannabis en XTC door 16- t/m 18-jarige leerlingen in het voortgezet onderwijs in Amsterdam en Nederland, 2016 (%)

	Alcohol			Cannabis		XTC	
	laatste maand	≥ 5 glazen 1 avond	ooit	laatste maand	ooit	laatste maand	ooit
				*	*	*	*
Nederland	65	47	83	15	28	2	4
Amsterdam	60	45	76	24	51	4	15

* $p < 0,05$ Bron: Peilstationsonderzoek scholieren 2015, Trimbos-instituut, persoonlijke communicatie, 19-9-2016 & Onderzoek middelengebruik bovenbouw voortgezet onderwijs 2016, GGD Amsterdam

Schadelijkheid & informatiezoekgedrag

Jeugd en genotmiddelen 2016
Onderzoek naar alcohol- en druggebruik in klas 5 en 6 van havo & vwo in Amsterdam

Schadelijkheid en informatiezoekgedrag

Hoe schadelijk vinden de leerlingen het gebruik van alcohol en drugs?

In tabel 3 staat hoe leerlingen de schadelijkheid van middelengebruik inschatten. Vooral de frequentie van het gebruik bepaalt de mate van schadelijkheid voor de leerlingen. Af en toe alcoholische drankjes gebruiken, roken of drugs gebruiken vindt een meerderheid nauwelijks schadelijk. Maar dagelijks roken, ieder weekend vijf of meer alcoholische drankjes consumeren of regelmatig drugs gebruiken vinden de meeste leerlingen wél schadelijk.

Tabel 3: Perceptie van schadelijkheid van middelen in de 5e en 6e klas van havo en vwo in Amsterdam, 2016 (%)

	Niet schadelijk	Beetje schadelijk	Nogal schadelijk	Erg schadelijk
Ieder weekend één of twee drankjes met alcohol drinken	20	47	26	7
Af en toe wiet of hasj roken	20	49	21	10
Eén of twee keer ecstasy (XTC, MDMA) proberen	14	37	26	24
Eén of twee keer amfetamine (pep, speed) proberen	8	31	32	29
Af en toe sigaretten roken	5	47	38	10
Iedere dag één of twee drankjes met alcohol drinken	2	8	28	62
Iedere dag wiet of hasj roken	2	11	30	57
Ieder weekend vijf of meer drankjes met alcohol drinken	1	20	41	38
Iedere dag sigaretten roken	0	1	14	84
Regelmatig ecstasy (XTC, MDMA) gebruiken	0	3	17	80
Regelmatig amfetamine (pep, speed) gebruiken	0	2	12	86

Hoeveel leerlingen zoeken informatie over het risico van drugs?

Tweederde van de leerlingen is zelfs weleens op zoek gegaan naar informatie over de risico's van druggebruik (tabel 4). De populairste informatiebron is het internet. Ook vrienden (29%), ouders (21%) en school (19%) zijn een bron van informatie over de risico's van drugs. Bijna alle leerlingen die het voorgaande jaar XTC hebben gebruikt, hebben informatie gezocht over het risico van druggebruik (93%). Ook degenen die in het voorgaande jaar cannabis (88%) of alcohol (78%) hebben gebruikt, gaan vaker dan gemiddeld op zoek naar informatie.

Tabel 4: Informatiezoekgedrag in de 5e en 6e klas van havo en vwo in Amsterdam, 2016 (%) *

	nooit	vrienden	google, websites	ouders	school	anders
Totaal	29	30	48	21	19	4
XTC-gebruikers	7	55	82	24	10	6
Alcoholgebruikers	22	38	55	24	19	5
Cannabisgebruikers	12	46	67	25	18	5

* Antwoorden tellen op tot meer dan 100%, omdat er meerdere antwoorden konden worden aangekruist.

Welke maatregelen kunnen middelengebruik onder 16- t/m 18-jarigen terugdringen?

Middelengebruik onder middelbare scholieren tot 16 jaar daalde afgelopen jaren, ook in Amsterdam. Het huidige onderzoek laat zien dat het gebruik van genotmiddelen onder 16- t/m 18- jarigen nog altijd hoog is. Op basis van dit onderzoek kan over een toe- of afname van gebruik geen uitspraak gedaan worden, maar de cijfers laten zien dat het gebruik forse impact kan hebben op een gezonde ontwikkeling van een aanzienlijk deel van de Amsterdamse jongeren. Er is de afgelopen jaren veel energie gestoken in preventie van middelengebruik onder de jongste groepen adolescenten. Meer aandacht voor de groep van 16 jaar of ouder, met name voor jongeren met een Nederlandse culturele achtergrond, is nu de uitdaging. Daar zijn goede mogelijkheden voor. Op basis van ervaring en de huidige wetenschappelijke inzichten geven we de belangrijkste richtingen aan.

1. Hanteer een duidelijk middelenbeleid en handhaaf dit

Voor instellingen die met jongeren werken is het belangrijk een duidelijk beleid te hebben gericht op het terugdringen van gebruik. Scholen kunnen veel bereiken door gebruik van genotmiddelen bij geen enkele onderwijsactiviteit te accepteren. Niet op het schoolterrein, niet bij schoolreizen en niet op schoolfeesten. De 'Middelenvrije School' kan zo bijdragen aan het verminderen van gebruik. Ook sportverenigingen kunnen met duidelijke regels over met name tabak en alcohol veel bereiken. De gemeente Amsterdam is verantwoordelijk voor de handhaving van de leeftijdsgrens voor verkoop van alcohol en cannabis. Meer aandacht voor de uitvoering van deze handhaving is wenselijk.

2. Ondersteun de ouders

De invloed van ouders wordt vaak onderschat, ook door ouders zelf. Adolescenten kunnen uitstekend de indruk wekken dat de mening van ouders onbelangrijk is. Onderzoek laat echter zien dat duidelijke regels van ouders effect hebben, ook bij jongeren ouder dan 16. Ouders hebben informatie nodig over hoe ze dat kunnen aanpakken. Met een actief beleid van o.a. GGD, Jellinek en scholen om deze ouders te bereiken te ondersteunen kan nog veel verbeterd worden.

3. Vernieuw de preventie in de bovenbouw

Voorlichting in de klas heeft als risico dat de lessen averechts werken. Van de 16- t/m 18-jarige leerlingen heeft 85% nooit XTC gebruikt. Praten over XTC in de klas betekent dat ook de aantrekkelijke effecten van XTC ter sprake komen en door niet-gebruikers als verleidelijk ervaren kunnen worden. Een nieuw lesprogramma dat ontwikkeld wordt, gaat daarom vooral in op achterliggende processen van middelengebruik. Het programma leert om te gaan met verleiding en leert controle over eigen gedrag te versterken. Het breed aanbieden van dit nieuwe programma voor 4e en 5e klas havo en vwo is een belangrijke taak voor GGD en scholen. Daarnaast is het van belang de jongeren die wél experimenteren met XTC te bereiken met informatie over risico's en testen.

4. Verbeter de toeleiding naar korte individuele interventies

Jongeren die riskant gebruiken zijn gebaat bij individuele gesprekken, zoals de methode Moti-4. Jellinek kan dit bieden, maar het tijdig signaleren van problematisch gebruik en het toeleiden van jongeren naar deze gesprekken behoeft verbetering. Een grotere bekendheid en een beter gebruik van het aanbod van Jellinek Jeugd bij de professionals in het onderwijs (zoals mentoren, ouder- en kindadviseurs, jeugdverpleegkundigen en zorgcoördinatoren) en bij de ouders en opvoeders kan daarbij helpen.

Onderzoeksopzet

Jeugd en genotmiddelen 2016
Onderzoek naar alcohol- en druggebruik in klas 5 en 6 van havo & vwo in Amsterdam

Onderzoeksopzet

Hoe is het onderzoek uitgevoerd?

Van februari t/m april 2016 vond een klassikale afname plaats van een schriftelijke vragenlijst in de 5e en 6e klas van 22 scholen voor voortgezet onderwijs in Amsterdam. Alle scholen met een havo- en/of vwo-afdeling zijn in januari 2016 benaderd of binnen hun school de vragenlijst in één klas per schooltype en leerjaar afgenomen kon worden, met uitzondering van zelfstandig gymnasia, waarvan er vier van de zes zijn benaderd. Een onderzoeksassistent begeleidde de afname in de klas. Het ging om 17 havo-5 klassen, 19 vwo-5 klassen en 17 vwo-6 klassen. Acht scholen wilden niet meewerken aan het onderzoek. Er deden 1102 leerlingen mee aan het onderzoek. Acht leerlingen weigerden deelname aan het onderzoek en 186 leerlingen waren absent op het moment van afname van de vragenlijst. Van 1076 leerlingen werden de gegevens gebruikt in de analyses; 26 vragenlijsten waren niet bruikbaar vanwege het ontbreken van gegevens over geslacht (n=13) of het foutief of niet invullen de vragenlijst (n=13).

Wat was de inhoud van de vragenlijst?

Op basis van de vragenlijst uit het Peilstationsonderzoek van het Trimbos-instituut is een schriftelijke vragenlijst opgesteld, die in 5 à 10 minuten ingevuld kon worden. In de vragenlijst werd navraag gedaan naar het gebruik van alcohol, cannabis en overige drugs. Ook werd gevraagd naar de intentie om deze middelen te gaan gebruiken, naar informatiezoekgedrag en naar de inschatting van schadelijkheid van het gebruik van genotmiddelen. Verder werden enkele achtergrondkenmerken nagevraagd. De vragenlijsten werden verwerkt door I&O Research. Scholen kregen een niet-herleidbaar schoolnummer toegekend.

Hoe zijn de gegevens geanalyseerd?

De analyses vonden plaats met behulp van SPSS Complex Samples versie 21 waarbij door middel van weging rekening gehouden werd met de geclusterde steekproeftrekking. De resultaten zijn gewogen naar de leerlingopbouw in de 5^e en 6^e klas van het voortgezet onderwijs in Amsterdam voor schooltype, geslacht en herkomst op 1 oktober 2015.

De gegevens over de opbouw van de leerlingpopulatie in Amsterdam zijn afkomstig van DUO (Dienst Uitvoering Onderwijs). Op 1 oktober 2015 telde Amsterdam 6076 leerlingen in klas 5 of 6 van havo of vwo.

Wie deden mee aan het onderzoek?

Het merendeel van de leerlingen woonde in Amsterdam (82%). De andere leerlingen waren afkomstig uit omliggende gemeenten, zoals Amstelveen, Diemen, Landsmeer en Waterland. Ruim de helft van de leerlingen was een meisje. Circa een derde deed havo-5, een derde in vwo-5 en een derde vwo-6. Ruim de helft van de leerlingen was van Nederlandse herkomst, een derde van niet-westerse herkomst en 13% had een overig westerse herkomst. Een kwart van hen was 16 jaar, 44% was 17 jaar en een kwart was 18 jaar oud. Een klein deel van de leerlingen was 19 jaar of ouder (6%), van wie een relatief groot aandeel van niet-westerse herkomst.

Literatuur

1. Preventie Genotmiddelenbeleidsbrief Amsterdam. (30.01.2013). Gemeente Amsterdam.
2. Dijk van T, Buster M, Osté J. Gebruik van cannabis en harddrugs; Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2012. Amsterdam: GGD Amsterdam, 2014.
3. Dorsselaer S van, Tuithof M, Verdurmen J, Spit M, Laar M van, Monshouwer K. Jeugd en riskant gedrag 2015; Kerngegevens uit het Peilstationsonderzoek Scholieren. Utrecht: Trimbos-instituut, 2016.

Tabel 5: Achtergrond van de onderzoekspopulatie

	aantal	%	gewogen %
Totaal	1076	100	100
Geslacht			
jongens	476	44	46
meisjes	600	56	54
Leeftijd			
jonger dan 16 jaar	2	0	0
16 jaar	277	26	25
17 jaar	475	44	44
18 jaar	261	24	25
19 jaar of ouder	57	5	6
onbekend	4	1	0
Klas			
havo-5	383	36	31
vwo-5	399	37	37
vwo-6	294	27	32
Herkomst			
Nederlands	552	51	54
overig westers	117	11	13
niet-westers	407	38	33

Colofon

GGD Amsterdam i.s.m. Jellinek Preventie, december 2016
Tekst: Henriëtte Dijkshoorn (GGD Amsterdam), Wilco Schilthuis
(GGD Amsterdam), Floor van Bakkum (Jellinek Preventie)
Vormgeving: Françoise Rondajj-Koch (GGD Amsterdam)
Foto's: Fotobank Amsterdam

Contact?
Telefoon: 020 - 555 5495
email: egz@ggd.amsterdam.nl
website: www.ggd.amsterdam.nl